

بناام خدا

بررسی تاثیر شبکه های اجتماعي و فضاى مجازى بر روابط اعضاى خانواده و فرزندان

نگارنده : روىا حسن زاده

زمستان 1400

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تاثیر شبکه های اجتماعی و فضای مجازی بر روابط اعضای خانواده و فرزندان است. خانواده به عنوان بنیادی ترین نهاد اجتماع از کارکردها و نقش های خاصی برخوردار است که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم به پویایی و بالندگی جامعه می انجامد. از این رو حفظ این کارکردها و نقش های خانواده از آسیب های تهدید کننده، به دلیل مخاطرات عظیمی که برای جامعه در پی دارد، از امور ضروری و مهم قلمداد می شود. از مسایلی که امروزه بر ساختار و کارکرد خانواده تاثیر بسیار زیادی داشته و علی رغم کارکردهای مثبتی که برای این نهاد اجتماعی به همراه دارد، لکن بنیان آن را تهدید می نماید، اینترنت و فضای گسترده ی مجازی است. امروزه شاهد آن هستیم که این تکنولوژی نوین با زندگی روزمره ی تک تک افراد خانواده گره خورده و با تغییر در روابط و مناسبات اعضای خانواده، نقش ها و تکالیف آنان، سبک زندگی و مناسبات درون و بیرون خانواده را تغییر داده است. از این رو تحلیل و بررسی تاثیرات منفی و عواقب و پیامدهای این شبکه ی ارتباطی عظیم مورد توجه جامعه شناسان و اندیشمندان مختلف قرار گرفته است. به نظر می رسد شبکه های اجتماعی و دنیای مجازی به عنوان یکی از کارگزاران جامعه پذیری امروزی در بروز روابط نامناسب بین اعضای خانواده تاثیر زیادی دارد.

دراین مقاله بنده سعی کردم با بررسی تاثیر شبکه های مجازی بر روابط اعضای خانواده راهکارهای کاهش این معضل را پیدا و بتوانم راهگشایی برای این مسئله باشم.

کلید واژه : خانواده ، فضای مجازی ، فرزندان ، جامعه

مقدمه

امروزه فضای مجازی در سطحی گسترده با فضای رئال رقابت دارد؛ با این تفاوت که این دنیای مبهم، روبه‌روز گسترده‌تر می‌شود، اما دنیای پیرامون ما برای گسترش، به زمان بیشتری نیاز دارد. همین گستردگی فضای مجازی سبب شده است تا در کنار تمامی ویژگی‌های منحصربه‌فردی که این شبکه را هر روز گسترش می‌دهد، شاهد بروز روزافزون چالش‌های متعددی نیز باشیم؛ چالش‌هایی که نه فقط در جامعه‌ای ارزشی همچون ایران، بلکه حتی در جوامع اروپایی و آمریکا نیز نگرانی‌هایی را در پی داشته است. نوشتار حاضر در راستای پاسخ‌گویی به این سوال است، فضای مجازی چه تاثیری بر روابط اعضای خانواده و فرزندان دارد؟ تاثیر فضای مجازی بر افزایش درصد طلاق چیست؟ آیا فضای مجازی بر روابط اعضای خانواده و فرزندان تاثیر منفی می‌گذارد؟ هدف از تحقیق فوق بررسی تاثیر شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی بر روابط اعضای خانواده و فرزندان است. بنابراین یکی از این نگرانی‌ها اثرگذاری اینترنت، به ویژه فضاهایی نظیر شبکه‌های اجتماعی و اتاق‌های گفت‌وگو بر رفتار و روابط اجتماعی افراد جامعه و از بین بردن قبح و حدود روابط زن و مرد است. و یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی که در پی توسعه‌ی سریع جوامع ایجاد می‌شود، تضادهای فرهنگی جامعه‌ی مد نظر با ابزار و دستاوردهای توسعه است. در این میان، بدیهی است با سرعت گرفتن رشد توسعه، این تضادها به شکل برجسته‌تری نمایان می‌شوند و آسیب بیشتری را متوجه آن جامعه می‌کنند. از همین روست که جوامع در حال توسعه، همواره در کنار بهره‌گیری از فواید تغییر ساختار اجتماعی و اقتصادی، با تبعات ناشی از تغییرات فرهنگی ناشی از این پیشرفت سریع دست‌وپنجه نرم می‌کنند. از سوی دیگر، در دنیای کنونی ارتباطات و فناوری اطلاعات، سرعت توسعه‌ی صنعتی و علمی آن‌چنان از فراهم آمدن زیرساخت‌های فرهنگی و اجتماعی پیشی گرفته است که خیلی وقت‌ها به نظر می‌رسد اخلاق و ارزش‌ها در جاده‌ی توسعه زیر گرفته می‌شوند. روش تحقیق فوق به صورت توصیفی و کتابخانه‌ای می‌باشد.

فضای مجازی و تأثیرات آن بر زندگی

امروزه می‌توان مدعی شد فضای مجازی و اینترنت در سطحی گسترده با فضای رئال رقابت دارد؛ با این تفاوت که این دنیای مبهم، اما جذاب، روزبه‌روز گسترده‌تر می‌شود، اما دنیای پیرامون ما برای رشد و گسترش، لااقل زمان بیشتری نیاز دارد. همین گستردگی فضای مجازی اما سبب شده است تا در کنار تمامی کاربردها و ویژگی‌های منحصر به فردی که این شبکه را هر روز گسترش می‌دهد، شاهد بروز روزافزون چالش‌های متعددی نیز باشیم؛ چالش‌هایی که نه فقط در جامعه‌ای ارزشی همچون ایران، بلکه حتی در جوامع اروپایی و آمریکا نیز نگرانی‌هایی را در پی داشته است.

یکی از این نگرانی‌ها اثرگذاری اینترنت، به ویژه فضاهایی نظیر شبکه‌های اجتماعی و اتاق‌های گفت‌وگو بر رفتار و روابط اجتماعی افراد جامعه و از بین بردن قبح و حدود روابط زن و مرد است. اگر شما هم به شبکه‌هایی نظیر فیسبوک سری زده باشید، به عمق این نگرانی پی می‌برید.

یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی که در پی توسعه‌ی سریع جوامع ایجاد می‌شود، تضادهای فرهنگی جامعه‌ی مد نظر با ابزار و دستاوردهای توسعه است. در این میان، بدیهی است با سرعت گرفتن رشد توسعه، این تضادها به شکل برجسته‌تری نمایان می‌شوند و آسیب بیشتری را متوجه آن جامعه می‌کنند. از همین روست که جوامع در حال توسعه، همواره در کنار بهره‌گیری از فواید تغییر ساختار اجتماعی و اقتصادی، با تبعات ناشی از تغییرات فرهنگی ناشی از این پیشرفت سریع دست‌وپنجه نرم می‌کنند. از سوی دیگر، در دنیای کنونی ارتباطات و فناوری اطلاعات، سرعت توسعه‌ی صنعتی و علمی آن‌چنان از فراهم آمدن زیرساخت‌های فرهنگی و اجتماعی پیشی گرفته است که خیلی وقت‌ها به نظر می‌رسد اخلاق و ارزش‌ها در جاده‌ی توسعه زیر گرفته می‌شوند.^۱ فروپاشی نظام‌های اخلاقی در جامعه اما به معنای در دست داشتن ابزار علم بی‌تعهد

^۱ - افروز، غلامعلی، ۱۳۷۵، روان‌شناسی تربیتی، تهران، انجمن

است. ورود اینترنت و گسترش لحظه‌ای کاربران اینترنتی، بدون فراهم آمدن زیرساخت‌های فرهنگی لازم، به مثابه‌ی شمارش معکوس بمبی در میان ارزش‌ها، باورها و هنجارهای ملی مذهبی و در یک کلمه «سبک زندگی» ماست. البته این تکنولوژی، خدمات بسیاری را برای ما فراهم می‌آورد و بسیاری از امور را برایمان تسهیل می‌کند و باید اذعان داشت در دنیای امروزی نمی‌توان از این تکنولوژی چشم‌پوشی کرد. نقش خانواده به عنوان کوچک‌ترین واحد اجتماعی می‌تواند هم در جنبه مثبت آن یعنی ایجاد کانون آرامش و هم در جنبه منفی اش یعنی ایجاد آسیب اجتماعی بسیار مهم و تاثیرگذار باشد. از جمله وجوه منفی پدید آمده از درون این نهاد اجتماعی، بروز آسیبی تحت عنوان «طلاق» است که آثار مخرب آن در ابعاد اجتماعی فوق العاده زیاد بوده و موجب ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی بسیاری می‌گردد.¹ در پیدایش این معضل، عوامل شناخته شده و ناشناخته ای دست به دست هم داده و موجب ناسازگاری زناشویی و انحلال خانواده و بالا رفتن نرخ طلاق در جامعه ایرانی به خصوص در سالهای اخیر شده است. یکی از این عوامل احتمالی تاثیرگذار بر افزایش روند طلاق در بین اعضای خانواده و فرزندان، «شبکه‌های اجتماعی» هستند. شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از وب سایت‌های اینترنتی هستند که در آن کاربران اینترنتی حول محور مشترکی به صورت مجازی دور یکدیگر جمع می‌شوند و گروه‌های آنلاین را تشکیل می‌دهند. در واقع شبکه اجتماعی شبکه ای متشکل از افراد و گروه‌ها و تعامل بین آن‌هاست. شبکه‌های اجتماعی نظیر فیس بوک، توئیتر و نرم افزارهای تلفن همراه نظیر وی‌چت، تانگو، واتس‌آپ و وایبر که به شکل رایگان در اختیار تمامی کاربران دنیا قرار می‌گیرند قادرند تا با جایگزینی ارزش‌های مدرن به جای ارزش‌های سنتی، سبک زندگی غربی را ترویج نموده و چالش جدی بین الگوهای رفتاری اعضای خانواده و فرزندان ایجاد نمایند.

¹ بیابانگرد، اسماعیل، ۱۳۷۸، روش‌های پیشگیری از افت تحصیلی، تهران

شبکه های اجتماعی را گم می کند و همان طور که از محیط پیرامونش تأثیر می پذیرد، از شبکه های اجتماعی نیز متأثر می شود. اهمیت این موضوع در اینجاست که همین هویت مجازی به افراد اجازه می دهد تا خود را هر گونه که دوست دارند معرفی کنند و از آنجایی که هیچ کس نمی تواند پی به هویت حقیقی آن ها ببرد، پس افراد در محیط اینترنت خود را مُجاز به شکستن خطوط قرمز فضای حقیقی می دانند و همین هنجارشکنی ها از سوی برخی از افراد پیشرو، مسیر را برای دیگرانی که حتی در شبکه های اجتماعی ملاحظات ارزش ها و هنجارهای اجتماعی را دارند باز می کند و به نوعی سبب عادی سازی رفتارهای خلاف اصول و قواعد اجتماعی محیط حقیقی می شود. بی اطلاعی والدین از پشت پرده ی شبکه های اجتماعی ؛ زمینه ساز گسست نسلیا غلب والدین سواد استفاده از شبکه های اجتماعی را ندارند و چندان با قانون و قواعد بسیار خاص این فضا آشنایی ندارند و همین موضوع موجب می شود تا نظارت مناسبی بر عملکرد فرزند جوان و نوجوان خود نداشته باشند. در چنین حالتی، جوانان و نوجوانان با حضور در شبکه های اجتماعی و مواجهه با سیل اطلاعاتی درست و نادرستی که از هر طرف او را احاطه می کند، آماده ی پذیرش چیزهایی شود که در ورای هجوم این اطلاعات به او القا می شود. همین امر سبب شده است تا اینترنت و شبکه های اجتماعی زمینه های گسست فرهنگی بین نسلی را فراهم آورد و این مسئله بر کنترل خانواده روی رفتار جوان و نوجوان اثر بسیار سوئی خواهد داشت. بسیاری از محتواهای ارائه شده در شبکه های اجتماعی ، به خصوص شبکه های اجتماعی نظیر فیسبوک و اتاق های گفت وگو، بدون در نظر گرفتن اقتضای سنی مخاطب، در معرض دید و برداشت و تحلیل وی قرار می گیرد. اغلب این محتواها، اعم از متن، عکس و فیلم نیز دارای زمینه های انحرافی هستند. بنابراین می توانند جوان و نوجوان را که در شرایط خاص جسمی و غلیان غرایز جنسی قرار دارد، دچار سردرگمی کند و از مسیر ارزش ها منحرف سازد. این موضوع تا حدی اهمیت دارد که بر اساس گزارش های منتشر شده، رئیس جمهور آمریکا به فرزندان خود اجازه ی فعالیت در فیسبوک را نمی دهد. این در حالی است که شبکه های اجتماعی نظیر فیسبوک یا اتاق های گفت وگو مروج سبک زندگی

غربی هستند، اما انگار مأموریت این شبکه‌ها بیشتر برای تغییر ارزش‌ها و سبک زندگی حاکم در کشورهای دیگر است.

هنجارشکنی

باید توجه داشت رفتارهای خلاف ارزش‌های یک جامعه، در محیط واقعی، با تغییر نگاه و مؤاخذه‌گری، چه از سوی نهادهای نظارتی و انتظامی و چه به وسیله‌ی نگاه‌های ملامت‌گر سایر اعضای جامعه همراه است، اما در شبکه‌های اجتماعی و اینترنت، چنین قوانینی وجود خارجی ندارد و یک کاربر اینترنت می‌تواند حتی جنسیت خود را پنهان کند و با هویتی کاملاً متفاوت از آنچه هست در شبکه‌های اجتماعی یا اتاق‌های گفت‌وگو حاضر شود و همین گمنامی و هویت مجازی است که به افراد این امکان را می‌دهد که هنجارشکنی کنند بی‌آنکه مؤاخذه‌ای در کار باشد. اتاق‌های گفت‌وگو و شبکه‌های اجتماعی محلی برای ابراز عقاید و باورها و طرح شبهات است بی‌آنکه کاربر شناخته شود یا برچسب بخورد. به ویژه آنکه در بسیاری از موارد، جوانان و نوجوانان ما مجال مناسبی برای ابراز وجود و بیان دیدگاه‌ها و شبهات دینی خود پیدا نمی‌کنند. در مقابل اما اغلب کسانی که توانایی پاسخ‌گویی به این سؤالات و شبهات را دارند، در این شبکه‌ها عضو نیستند یا حضورشان آن‌چنان کم‌رنگ است که در عمل، این فضاها را اینترنتی به محملی برای ترویج باورهای انحرافی و شبهاتی می‌شود که می‌تواند زیربنای فکری جوان و نوجوان را دستخوش تغییر کند؛ آن‌چنان که سبک زندگی وی را آن قدر غربی نماید که حدود ارتباط با نامحرم را زیر پا بگذارد. با افزایش فراگیری اینترنت و کاربران شبکه‌های اجتماعی^۱، اعتیاد تازه‌ای شکل گرفته است. اعتیاد به اینترنت یک واژه نیست، بلکه یک حقیقت است که سبب دور شدن اعضای خانواده از یکدیگر می‌شود. از سوی دیگر، بسیاری از کاربران شبکه‌های اجتماعی، جوانان متأهلی هستند که در اتاق‌های گفت‌وگو و شبکه‌های اجتماعی عضو می‌شوند و برخی از تصاویر بدحجاب به نمایش درآمده در آلبوم‌ها یا نمایه‌های فیسبوک،

^۱ پیوند: نشریه ماهانه آموزشی- تربیتی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، شماره ۲۷۱

زنان شوهردار هستند و این به معنای آن است که شبکه های اجتماعی ، نظام ارزشی موجود در جامعه ی ما را از طریق تغییر در سبک زندگی، دچار دگرگونی نموده است. همین تصاویر و پوشش های نامتعارف اما خط قرمزهای ارتباط نامحرم را می شکند و در نهایت، موجب فراهم آمدن زمینه های خیانت در زندگی و ارتباطات نامشروع می شود.

حضور آگاهانه در فضای مجازی

فعال کردن فضاهای ارزشی همچون پایگاه های بسیج و مساجد در جذب جوانان از همه ی طیف ها و سلیقه ها: بدیهی است زمانی که در فضاهای ارزشی اجازه ی حضور سلیقه های مختلف داده نشود و به جوانان اجازه طرح سؤال و شبهات ذهنی شان داده نشود، این افراد به اشخاصی اعتماد می کنند که به نوعی حرف دل آنها را می زنند یا با آنان هم عقیده اند. بسیاری از دوستی های شبکه های اجتماعی بر اساس یک ابراز عقیده یا بیان سؤال و شبهه ای که در ذهن بسیاری از جوانان دیگر است شکل می گیرد؛ در حالی که ما در نهادهای کردن ارزش ها و باورها به کمک بالا بردن اطلاعات و آگاهی های دینی جوانان ضعیف عمل نموده ایم.

نتیجه گیری

شبکه های اجتماعی و اینترنت در دنیای امروز ما به گونه ای نفوذ کرده است که نمی توان زندگی بدون آن را تصور کرد، اما همین فضا آسیب های متعددی را با خود به دنبال داشته است که یکی از اصلی ترین این آسیب ها، تغییر سبک زندگی و شکستن مرز باورها و ارزش هایی همچون حجاب و حیا در میان بانوان و دختران جوان ماست؛ قشری که قرار است مولد و پرورش دهنده ی نسل های بعدی باشند و با تغییر در هویتشان، می توان هویت نسل ایرانی را استحاله کرد. غرب و حاکمان شبکه های اجتماعی برای نیل به چنین هدفی، برنامه ریزی گسترده دارند. از همین روست که رهبر فرزانه ی انقلاب می فرماید: برای بنده حوزه ی شبکه های اجتماعی به اندازه ی انقلاب اسلامی اهمیت دارد. در برابر این مهم اما مسئولان وظایف متعدد و مهمی دارند، از جمله افزایش آگاهی های عمومی، تقویت آموزش و پرورش و جدی تر پرداختن به فعالیت های مرکز ملی شبکه های اجتماعی. در این صورت می توان از شبکه های اجتماعی به عنوان یک فرصت بهره گرفت، بی آنکه تهدیدهای آن برایمان دردسرساز شود.

فهرست منابع و مآخذ

- ۱- آیین نامه انجمن اولیا و مربیان واحدهای آموزشی، وزارت آموزش و پرورش
- ۲- پیوند: نشریه ماهانه آموزشی - تربیتی، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، شماره ۲۷۱
- ۳- نگاه: نشریه خبری آموزشی - تربیتی، وزارت آموزش و پرورش، سال پنجم، شماره ۶۱
- ۴- جهانگرد، یدالله، آشنایی با انجمن اولیا و مربیان، انتشارات دفتر انجمن اولیا و مربیان
- ۵- پارسا، محمد، ۱۳۷۲، روانشناسی تربیتی، تهران، انتشارات، بعثت، چاپ سوم، ...
- ۶- افروز، غلامعلی، ۱۳۷۵، روان شناسی تربیتی، تهران، انجمن اولیاء و ...
- بیابانگرد، اسماعیل، ۱۳۷۸، روش های پیشگیری از افت تحصیلی، تهران، ...

بیکر، ترزال، ۱۳۸۱، نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، ترجمه: هوشنگ نایی، ...

دواس، دی. رای، ۱۳۸۳، پیمایشی در تحقیقات اجتماعی، ترجمه، ...

شرفی، محمدرضا، ۱۳۷۶، مشکلات تربیتی را چگونه حل کنیم؟، تهران، ...

شرکاو، محمد، ۱۳۷۹، درآمدی _ جامعه شناسی آموزش و پرورش، ...

شیخی، محمد تقی، ۱۳۷۳، جامعه شناسی جهان سوم، تهران، اشراقی ...

علاقه مند، علی، ۱۳۸۱، جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران، ...

آزبورن، ریچارد و وان لون، ۱۳۸۰، جامعه شناسی، ترجمه رامین ...

اکیا، لیدا، ۱۳۷۹، نگرشی نوبه افت تحصیلی، تهران، افاقی ...

کامرانی، حشمت الله و عطایی، نورالله، ۱۳۵۳، نقدی بر جامعه ...

گلشن فومنی، محمدرسول، ۱۳۷۵، جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران، ...

براهنی، محمد تقی و همکاران (جلد سوم)، ۱، تهران، انتشارات ...